ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Сніжани Ігорівни Курасової «Охорона та збереження нематеріальної культурної спадщини України в умовах розвитку цифрового суспільства: бібліотекознавчий аспект», представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження зумовлена посиленням ролі цифрових технологій у процесах документування культурної спадщини, трансформацією функцій бібліотек як інституцій пам'яті та необхідністю інтеграції українського досвіду у світовий інформаційно-комунікаційний простір.

Сучасний стан розвитку інформаційного суспільства зумовлює зростання ролі бібліотек як ключових соціокомунікаційних інституцій, що забезпечують не лише збирання та збереження документованої культурної спадщини, а й формування цифрових ресурсів, електронних бібліотек та інтегрованих інформаційних платформ доступу до культурного надбання.

Дослідження нематеріальної культурної спадщини в умовах цифрового суспільства має міждисциплінарний характер і потребує застосування комплексу взаємодоповнювальних теоретико-методологічних підходів. Авторкою визначено, що найбільш продуктивними для дослідження є системний, культурологічний, соціокомунікаційний, інформаційний, діяльнісний, інституційний, цифрово-гуманітарний та міждисциплінарний підходи, які у сукупності забезпечують цілісне осмислення НКС як складного соціокультурного та інформаційного феномену.

Міжнародний та український досвід переконливо свідчить, що цифрові ресурси та бібліотечно-інформаційні технології є одним із ключових інструментів забезпечення збереження, передачі, популяризації та актуалізації нематеріальної культурної спадщини в сучасному інформаційному суспільстві.

Дослідження проведено у межах комплексної наукової теми Інституту бібліотекознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) «Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій» (№ державної реєстрації 0119U102405; 2020–2022 рр.,), «Теоретичні та прикладні аспекти організації діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в сучасних умовах» (№ державної реєстрації 0123U100642; 2023–2025), «Теоретичні та прикладні аспекти використання штучного інтелекту в бібліотечній діяльності» (№ державної реєстрації 0123U100642; 2026–2028).

Мета дослідження полягає в комплексному науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад, аналізі міжнародного й українського досвіду та розробленні моделі бібліотечно-інформаційного забезпечення охорони, збереження та використання нематеріальної культурної спадщини України в умовах цифрового суспільства.

Наукова новизна результатів проведених досліджень та їх наукова обґрунтованість. Наукові положення, що містяться в дисертаційному дослідженні, є аргументованими, спираються на сучасні дослідження провідних вчених галузі.

Найбільш вагомими результатами, що визначають наукову новизну дисертації, є обґрунтовано концептуальні засади бібліотечно-інформаційного забезпечення охорони, збереження та використання нематеріальної культурної спадщини України в умовах цифрового суспільства як цілісної системи соціокомунікаційної взаємодії; розроблено авторську модель бібліотечно-інформаційного забезпечення охорони, збереження та використання нематеріальної культурної спадщини України в цифровому суспільстві, яка інтегрує організаційні, нормативно-правові, технологічні та комунікаційні компоненти.

Важливим складником наукової новизни є також визначення ролі бібліотек як ключових суб'єктів формування, організації та довготривалого збереження

цифрових ресурсів нематеріальної культурної спадщини в умовах цифрової трансформації та суспільних викликів.

Авторкою дисертації удосконалено теоретико-методологічні підходи до дослідження нематеріальної культурної спадщини як об'єкта бібліотечно-інформаційної діяльності в цифровому середовищі; теоретичні підходи до аналізу конвергенції документальної та нематеріальної культурної спадщини, що дозволило довести їх взаємопов'язаність у цифровому середовищі та формування спільних цифрових ресурсів культурної пам'яті (цифрові колекції, гібридні архіви, мультимедійні платформи).

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертаційної роботи мають теоретичне і практичне значення. Сформульовані теоретичні положення і наукові результати дисертації можуть бути використані в навчальному процесі для підготовки та викладання дисциплін, пов'язаних із бібліотекознавством, цифровими бібліотеками, інформаційними ресурсами культури та цифровою гуманітаристикою за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

Практичне значення має розроблена концептуальна модель бібліотечно-інформаційного забезпечення, яка може бути використана як методологічна основа для: інтеграції бібліотек у систему цифрового представлення нематеріальної культурної спадщини; формування міжінституційної взаємодії між бібліотеками, архівами, музеями, громадами та носіями традицій; розвитку національних і регіональних цифрових ресурсів нематеріальної культурної спадщини.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів і одинадцяти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 212 сторінок, з них основного тексту – 175 сторінок; список використаних джерел – 258 позицій.

У вступі авторка обґрунтувала актуальність теми дослідження, визначила об'єкт, предмет, завдання, методологію, сформулювала наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, зазначила апробацію результатів дослідження, відомості про власні публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження нематеріальної культурної спадщини в умовах розвитку цифрового суспільства» здійснено комплексний аналіз стану наукової розробленості проблематики нематеріальної культурної спадщини в бібліотекознавчому, інформаційному та культурологічному дискурсах. Встановлено, що дослідження у цій сфері характеризуються високим рівнем міждисциплінарності та поступовим формуванням інтегрованої наукової парадигми, яка поєднує методологічні підходи культурології, документознавства, інформаційної науки, соціальних комунікацій та цифрових гуманітарних студій.

Доведено, що в умовах цифрової трансформації суспільства нематеріальна культурна спадщина набуває характеристик складної динамічної інформаційної системи, яка функціонує в мережевому комунікаційному просторі, поєднуючи традиційні, усні та практичні форми культурної пам'яті з їх цифровими, мультимедійними та інтерактивними репрезентаціями.

У другому розділі дисертації «Цифрові ресурси та бібліотечно-інформаційні технології збереження нематеріальної культурної спадщини: міжнародний та український досвід» здійснено комплексний аналіз цифрових ресурсів та бібліотечно-інформаційних технологій збереження нематеріальної культурної спадщини у міжнародному та українському контекстах, що дозволило виявити сучасні тенденції трансформації форм її документування, репрезентації та комунікаційного використання. Встановлено, що в умовах цифровізації відбувається суттєве розширення функціонального призначення бібліотечно-інформаційних систем, які поступово перетворюються на інтегровані інфраструктури збереження культурної пам'яті.

Здійснений порівняльний аналіз цифрових колекцій НКС у європейських та українських вебінформаційних середовищах за інформаційно-комунікаційними критеріями дозволив виявити суттєві відмінності у рівнях їх технологічного розвитку. Зокрема, українські ресурси характеризуються високим змістовним наповненням, автентичністю культурного матеріалу та значним науково-етнографічним потенціалом, однак поступаються європейським платформам за рівнем мультимедійності, інтерактивності, використання семантичних технологій, масштабом цифрової взаємодії з користувачами та ступенем інтеграції у міжнародні інформаційні системи.

У третьому розділі «Трансформація бібліотечно-інформаційної діяльності у сфері збереження нематеріальної культурної спадщини в умовах цифрового суспільства» розкрито процес трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності у сфері збереження нематеріальної культурної спадщини в умовах цифрового суспільства, що характеризується поглибленням цифровізації соціокультурних процесів, розширенням комунікаційних каналів та формуванням нових моделей доступу до культурної інформації. Доведено, що бібліотеки у цих умовах поступово виходять за межі традиційних функцій зберігання та організації документних ресурсів і набувають статусу провідних інституцій цифрового документування, систематизації, інтерпретації та популяризації нематеріальної культурної спадщини.

Особливу увагу приділено питанням стандартизації бібліографічного та метаданого опису об'єктів НКС, що є необхідною умовою забезпечення інтероперабельності цифрових ресурсів та їх інтеграції у національні й міжнародні інформаційні системи. Підкреслено також значення підвищення рівня цифрової компетентності бібліотечних фахівців як ключового чинника ефективного функціонування сучасних цифрових інфраструктур культурної спадщини.

У межах третього розділу розроблено та науково обґрунтовано модель бібліотечно-інформаційного забезпечення охорони, збереження та використання нематеріальної культурної спадщини України в умовах цифрового суспільства.

Запропонована модель має системний, багаторівневий характер і включає взаємопов'язані суб'єктний, ресурсний, технологічно-інформаційний, комунікаційний та результативний блоки, що відображають ключові компоненти функціонування цифрової екосистеми НКС.

Висновки дисертації є логічним результатом проведеного дослідження, відповідають поставленій меті та визначеним завданням, узгоджуються зі змістом усіх розділів роботи й адекватно відображають отримані наукові результати. Це дає підстави констатувати належний рівень наукової достовірності та обґрунтованості основних положень, висновків і результатів дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел доволі репрезентативний і відображає належний рівень опрацювання досліджуваної проблематики. Оформлення списку відповідає вимогам Національного стандарту України 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць здобувачки, з них 5 статей у наукових фахових виданнях (3 статті у співавторстві), затверджених МОН України, 1 стаття у виданні включеному до міжнародної наукометричної бази Scopus, 8 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій Наукові праці, опубліковані за темою дисертації, містять науково обґрунтовані результати відповідно до поставлених завдань і характеризуються логічністю, аргументованим викладом матеріалу та його якісним складом.

Оцінка рівня опанування здобувачем методології наукової діяльності. Досягнуті авторкою результати дослідження є науково достовірними та логічними, що підкріплюється ґрунтовним опрацюванням законодавчо-нормативної бази та наукових джерел, систематизацією отриманих відомостей і концептуальних положень. Авторка засвідчила високий ступінь опанування наукової методології, навичок аналізу, синтезу, що характеризується обраною і

застосованою в науковому дослідженні сукупністю наукових методів. Зрештою, це дало змогу виконати всі завдання дослідження та досягнути обґрунтованих результатів.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, характером використання наукових джерел, оформленням посилань і цитувань дає підстави стверджувати, що дослідження виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. Авторка коректно використовує науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених, забезпечуючи належне посилання на першоджерела та чітке розмежування власних наукових положень і результатів досліджень інших авторів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, його науковий рівень і здобуті результати, вважаю за доцільне вказати на певні дискусійні положення та висловити окремі зауваження й побажання.

1. У дисертації переконливо обґрунтовано положення про конвергенцію документальної та нематеріальної культурної спадщини, а НКС розглядається, зокрема, як об'єкт цифрового документування та інформаційної репрезентації. Водночас виникає дискусійне питання щодо меж такого ототожнення: цифровий запис, опис, аудіовізуальна фіксація чи мультимедійна колекція є лише репрезентацією живої культурної практики, але не самою нематеріальною культурною спадщиною. Чи не існує ризику, що в процесі цифровізації НКС її динамічний, контекстуальний і комунікативний характер буде частково редуковано до статусу інформаційного ресурсу? Яким чином запропонована авторкою модель забезпечує збереження саме живої практики та її зв'язку з носіями, а не лише цифрового документа про неї?

2. Авторка визначає сучасну бібліотеку як інформаційного посередника, цифровий архів, комунікаційну платформу та центр культурної медіації, що істотно розширює традиційне розуміння її функцій. Водночас значна частина процесів охорони НКС – ідентифікація її носіїв, верифікація автентичності,

передача знань від покоління до покоління, визначення допустимих форм публічного представлення – безпосередньо пов'язана з діяльністю громад та інших інституцій пам'яті. У зв'язку з цим хотілося б уточнити: де, на думку дисертантки, проходять межі компетенції бібліотеки у сфері охорони НКС і яким має бути оптимальне співвідношення ролей бібліотек, музеїв, архівів, органів державної влади та самих спільнот – носіїв НКС?

3. У роботі слушно акцентовано увагу на необхідності використання мультимедійних технологій, семантичного опису, хмарних сервісів, VR/AR та інших цифрових інструментів для збереження й популяризації НКС. Разом із тим виникає питання щодо критеріїв оцінювання ефективності їх застосування. Чи можна вважати вищий рівень технологічності цифрового ресурсу – його мультимедійність, інтерактивність або використання VR/AR – безумовною перевагою з погляду саме збереження нематеріальної культурної спадщини? Які критерії, запропоновані в дисертації, дають змогу відрізнити технологічну інноваційність від її реальної культурної та науково-інформаційної ефективності?

4. Особливий інтерес викликає запропонована в підрозділі 3.4 модель бібліотечно-інформаційного забезпечення охорони, збереження та використання НКС, яка передбачає інтеграцію суб'єктного, ресурсного, технологічно-інформаційного, комунікаційного та результативного блоків. Водночас модель має достатньо широкий і комплексний характер, що актуалізує питання її практичної операціоналізації. Які саме показники або індикатори, на думку авторки, доцільно використовувати для оцінювання ефективності функціонування цієї моделі в конкретній бібліотеці або бібліотечно-інформаційній системі? Чи передбачає модель можливість поетапного впровадження з урахуванням різного рівня ресурсного, кадрового та технологічного забезпечення українських бібліотек?

Висловлені побажання та зауваження не є принциповими та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи С. Курасової, яка виконана

на високому науково-методологічному рівні та визначається науковою новизною, теоретичною та практичною цінністю.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Робота цілком відповідає встановленим вимогам оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019).

Оцінка наукової роботи в цілому. Робота є завершеним самостійним дослідженням. За науковим рівнем, новизною та розв'язанням сформульованих завдань, обґрунтованістю основних положень і результатів, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота «Охорона та збереження нематеріальної культурної спадщини України в умовах розвитку цифрового суспільства: бібліотекознавчий аспект» відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка Курасова Сніжана Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Офіційний опонент
завідувач кафедри інформаційної діяльності та
зв'язків з громадськістю Київського національного
університету культури і мистецтв,
кандидат культурології, професор Юрій ГОРБАНЬ

Підпис Горбаня засвідчую.
Начальник ВК
"21" серпня 2026 р.
ВІДДІЛ КАДРІВ